



Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

Методологія та методи соціологічних досліджень



Шифр та назва спеціальності
054 – Соціологія

Інститут
ННІ Соціально-гуманітарних технологій

Освітня програма
Соціологія управління

Кафедра
Соціології і публічного управління (305)

Рівень освіти
Бакалавр

Тип дисципліни
Спеціальна (фахова), Обов'язкова

Семестр
4, 5

Мова викладання
Українська

Викладачі, розробники



Ляшенко Наталія Олександрівна

Nataliia.Liashenko@khp.edu.ua

Кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології і публічного управління

Авторка понад 60 наукових і навчально-методичних публікацій. Провідна лекторка з курсів: «Соціологія сім'ї», «Загальна соціологія», «Соціологія організацій», «Сучасні соціологічні теорії», «Методологія та методи соціологічних досліджень», «Соціологія гендеру».

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](http://web.kpi.kharkov.ua/sp/profesors-ko-vikladats-kij-sklad/)

<http://web.kpi.kharkov.ua/sp/profesors-ko-vikladats-kij-sklad/>

Загальна інформація

Анотація

Курс знайомить студентів з сукупністю норм та правил планування, організації та проведення соціологічних досліджень, розглядаються кількісні та якісні методи. Особлива увага приділяється опитуванню, аналізу документів, експерименту та спостереженню.

Мета та цілі дисципліни

Оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками в сфері методології та основних методів проведення соціологічного дослідження. Формування розуміння теоретичних принципів основних методів збору соціологічної інформації та практичних навичок створення програми соціологічного дослідження.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, консультації, курсова робота.. Підсумковий контроль – 4 та 5 семестр - екзамен

Компетентності

СК04. Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів.

СК05. Здатність самостійно планувати, організовувати та проводити соціологічне дослідження.

СК08. Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога

Результати навчання

PH06. Ефективно виконувати різні ролі (зокрема організатора, комунікатора, критика, генератора ідей, виконавця тощо) у команді в процесі вирішення фахових задач .

PH09. Вміти розробляти програму соціологічного дослідження.

PH10. Володіти навичками збору соціальної інформації з використанням кількісних та якісних методів.

PH11. Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефахівців.

PH12. Знати та дотримуватися етичних норм професійної діяльності соціолога

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 300 год. (10 кредитів ECTS): лекції – 64 год., практичні заняття – 64 год., самостійна робота – 172 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного проходження курсу необхідно мати знання з наступних дисциплін: "Загальна соціологія", "Історія соціології", "Соціологія культури", "Сучасні соціологічні теорії", "Соціологія особистості та девіантної поведінки"

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Під час проведення лекційних занять з навчальної дисципліни передбачено застосування таких методів навчання: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; частково-пошуковий.

Під час проведення семінарських занять застосовується: репродуктивний метод (засвоєння базових понять курсу); частково-пошуковий, або евристичний метод (під час виконання індивідуальних завдань) та дослідницький (виконання курсової роботи).

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

Тема 1. Історія становлення і розвитку соціологічних досліджень

Соціальне обстеження як перша форма прикладного дослідження в соціальних науках. 2. Поява соціологічних досліджень і основні напрями їх розвитку. Поняття методології і методів соціологічного дослідження. Специфіка методології в соціології.

Тема 2. Помилки буденного спостереження. Сутність соціологічних досліджень

Помилки буденного спостереження і необхідність соціологічних досліджень. Логіко-емпіричний характер соціологічних досліджень. Моделі наукового пізнання. Види соціологічних досліджень.

Тема 3. Етика досліджень в соціології

Поняття етики та професійної етики. Етичні зобов'язання по відношенню до колег. Сумірність вигоди від соціологічного дослідження і можливих негативних наслідків для людей, що вивчаються.

Тема 4. Етапи дослідження і підготовка проекту

Етапи процесу соціологічного дослідження. Проект дослідження. Обов'язкова інформація в проекті дослідження..

Тема 5. Формулювання проблеми соціологічного дослідження

Вибір теми і проблеми дослідження. Оцінка здійсненності дослідження. Огляд літератури. Цілі дослідження. Одиниці аналізу.

Тема 6. Концептуалізація і операціоналізація понять під час дослідження

Виявлення понять (концепцій). Операціональне визначення понять. Приклади концептуалізації і операціоналізації.

Тема 7. Висунення робочих гіпотез

Поняття та види гіпотез. Вимоги щодо робочих гіпотез

Тема 8. Поняття вимірювання в соціології

Поняття вимірювання, його особливості в соціології. Рівні вимірювання і шкали. Номінальна шкала. Порядкова шкала. Інтервальна шкала. Метрична шкала. Конструювання шкали

Тема 9. Поняття надійності вимірювання. Способи перевірки процедури шкали на надійність

Складові достовірності результатів дослідження. Надійність інструмента вимірювання. Систематична та випадкова помилки вимірювання. Валідність (обґрунтованість) вимірювання та технічні прийоми її підвищення. Способи перевірки шкали на стійкість. Явні помилки шкали. Приклади надійного і валідного вимірювання.

Тема 10. Анкета як найбільш розповсюджений інструмент вимірювання в соціології

Типи питань. Вимоги до формулювання питань і пропонуваним варіантам відповідей. Структура анкети і основні принципи її побудови. Верстка анкети. Пілотаж анкети

Тема 11. Складні шкали.

Соціологічні індекси. Індекси для номінальних даних ("логічний квадрат"). Метод парних порівнянь. Шкала соціальної дистанції (шкала Богардуса). Шкала Лайкерта. Психосемантичні методи (проектні методики) в соціології. Семантичний диференціал (проектна методика). Шкала Степела. Шкала Л.Гуттмана. Шкала Л.Терстоуна..

Тема 12 . Кількісні та якісні методи збору даних. Опитування в соціології

Сутність та зміст кількісних та якісних методів збору даних. Методологія якісного дослідження. Призначення і специфіка якісних досліджень. Основні види опитувань. Загальні правила анкетного опитування. Його переваги та недоліки. Метод експертних оцінок в соціології: зміст, можливості, види, фактори надійності. Поштове та інтернет-опитування.

Тема 13. Інтерв'ю в соціології: сутність та типологія

Інтерв'ю і „природне” спілкування. Сутнісні достоїнства і недоліки методу. Види інтерв'ю. Вимоги до інтерв'юера. Технологія проведення, координація і контроль інтерв'ю. Телефонне опитування,

Тема 14. Метод соціометрії

Теорія соціометрії Дж. Морено. Основи соціометричного методу. Соціометричні індекси. Соціограми.

Тема 15. Метод фокус-груп

Поняття групового інтерв'ю. Історія виникнення методу фокус-груп. Техніка проведення фокус-груп. Учасники фокус-груп та їх підбір. Модератор та його функції. Фіксування даних під час проведення фокус-групи. Основні прийоми розшифровки записів та написання звітів

Тема 16. Аналіз документів як метод збору соціологічної інформації

Поняття документу в соціології. Види документів. Проблема достовірності документальної інформації. Основні види аналізу документів. Сутність методу традиційного аналізу документів. Історичний або компаративний аналіз. Дискурс як мовна одиниця. Поняття дискурс-аналізу. Контент-аналіз як метод вивчення документів. Основні етапи проведення контент-аналізу.

Тема 17. Соціальний експеримент. Валідність та надійність експерименту

Логіка розробки експерименту. Класичний експеримент. Організація експерименту. Відбір учасників експерименту. Експеримент з двома та трьома контрольними групами. Квазі-експерименти. Внутрішня валідність експерименту. Зовнішня валідність і узагальнення причинно-наслідкових висновків. Репрезентативність вибірки, умов і процедур. Реакція на само дослідження як загроза зовнішньої валідності. Ефект "плейсібо".

Тема 18. Спостереження

Технологія проведення спостережень. Аналіз даних спостережень. Сила і слабкість спостережень. Включене спостереження й етнографічний метод.

Тема 19. Тестові процедури в соціології

Поняття психологічного тесту. Тест Куна-Маркпартленда. Метод незакінчених речень. Проектні ситуації. Тести на виявлення особистих диспозицій. Методики виявлення неусвідомлюваних аспектів соціального дистанціювання. Психосемантика кольору в дослідженні картини соціального миру.

Теми практичних занять

Тема 1. Історія становлення соціологічних досліджень. Формування їх методології та методів

Порівняльна характеристика соціальних обстежень та соціологічних досліджень. Виникнення та основні напрямки розвитку соціологічних досліджень. Функції соціологічних досліджень в сучасному суспільстві. Поняття методології та методів соціологічного дослідження. Специфіка методології в соціології.

Тема 2. Аналіз помилок буденного спостереження. Сутність та види соціологічних досліджень

.Основні джерела знань у повсякденному житті і в науці. Типові помилки в повсякденних дослідженнях. Помилки буденного спостереження і необхідність соціологічних досліджень.

Логіко-емпіричний характер соціологічних досліджень. Моделі наукового пізнання. Види соціологічних досліджень в залежності від мети, об'єму, глибини аналізу, масштабам проведення, характеру проведення. Характеристики "гарного" соціологічного дослідження. Взаємозв'язок теорії та досліджень у соціальних науках. Специфіка теорій у соціології.

Тема 3. Професійна етика соціолога

Етичні правила соціологічного дослідження. Соціологічні дослідження: користь, методологічна здійснимість та витрати. Обговорення прикладів неетичних досліджень та вибір стратегії поведінки соціологом. Соціологічні дослідження і політика..

Тема 4. Етапи дослідження і підготовка проекту

Етапи дослідження: формулювання проблеми дослідження; розробка дослідження; збір даних; обробка даних; аналіз даних; інтерпретація результатів; підготовка звіту. Проект дослідження. Обов'язкова інформація в проекті дослідження

Тема 5. Формулювання проблеми дослідження

Співвідношення теми та проблеми дослідження. Формулювання проблемної ситуації. Визначення мети дослідження. Виділення одиниць аналізу. Виконання практичних завдань по формулюванню проблем досліджень, мети та одиниці аналізу за пропонованими темами досліджень.

Тема 6. . Концептуалізація і операціоналізація.

Виявлення понять (концепцій). Типи відносин між змінними. Залежна, незалежна та контрольна змінні в гіпотезі дослідження. Упорядкування концепцій та системний аналіз проблеми.

Операціональні визначення. Вимірювання. Операціональні визначення та мета дослідження.

Виконання практичних завдань по операціоналізації запропонованих понять

Тема 7. Висунення робочих гіпотез

Поняття та види гіпотез. Вимоги щодо робочих гіпотез. Виконання практичних завдань по висуненню гіпотез за пропонованими темами досліджень

Тема 8. Вимірювання в соціології

Рівні вимірювання. Типи шкал та можливості їх математичної обробки. Прості та складені індикатори. Створення вимірюваних інструментів за заданою темою..

Тема 9. Поняття надійності вимірювання. Способи перевірки процедури шкали на надійність

Випадкова та систематична похибки вимірювання. Відношення між валідністю та надійністю.

Валідність(обгрунтованість) вимірювання та технічні прийоми її підвищення. Способи перевірки шкали на стійкість. Явні помилки шкали. Виконання практичних завдань по запропонованим анкетам: виявлення різних типів шкал, виявлення явних помилок в шкалах. Розробка шкал, які доцільно використовувати під час проведення курсового дослідження за обраною темою.

Тема 10. Розробка анкети як найбільш розповсюдженого інструменту вимірювання в соціології

Типи питань. Вимоги до формулювання питань і пропонованим варіантам відповідей. Структура анкети і основні принципи її побудови. Формат анкети. Верстка анкети. Пілотаж анкети. Аналіз запропонованих анкет на типи шкал та форми запитань.

.Тема 11. Складні шкали

Створення складених мір. Найбільш поширені складні процедури вимірювання: шкала Лайкерта; шкала соціальних дистанцій Богардуса; шкала рівних інтервалів Терстоуна; шкала Л.Гуттмана.

Психосемантичні методи (проектні методика) в соціології. Семантичний диференціал (проектна методика). Шкала Степела. Поясніть, які складні шкали доцільно використовувати під час проведення курсового дослідження за обраною темою.

Тема 12 . Кількісні та якісні методи збору даних. Опитування в соціології

Сутність та зміст кількісних та якісних методів збору даних. Вибір об'єкта якісного дослідження Логіка аналізу та розробка загальної стратегії якісного дослідження. Основних види опитувань та способи їх проведення. Загальні правила опитування. Порівняльний аналіз методів опитування.

Сутність анкетного опитування та його специфіка. Поштове та інтернетопитування. Метод експертних оцінок в соціології: зміст, можливості, види, фактори надійності.

Тема 13.. Інтерв'ю в соціології

Теми, які підходять для інтерв'ю. Роль інтерв'юєра. Загальні правила інтерв'ювання. Технологія проведення інтерв'ю. Координація і контроль інтерв'ю. Телефонне опитування.

Тема 14. Метод соціометрії

Що таке соціометричний метод. Основні поняття соціометричного методу. Фази соціометричного опитування. Розробка запитань для проведення соціометричного опитування в різних групах.

Обробка результатів соціометричного опитування.

Тема 15. Фокус-групове опитування

Технологія організації та проведення фокус – груп. Роль модератора у фокус – групах. Фіксація даних та їх аналіз

Тема 16. Аналіз документів як метод збору соціологічної інформації

Поняття документу в соціології. Види документів. Логіка традиційного аналізу документів. Аналіз статистики. Поняття дискурсу в соціології. Основи дискурс-аналізу. Сутність контент – аналізу. Сила і слабкість контент-аналізу. Пояснити категорії аналізу, одиниці аналізу, одиниці підрахунку за вказаною проблемою дослідження.

Тема 17. Соціальний експеримент як метод отримання соціологічної інформації

Поняття та логіка експерименту. Класичний експеримент. Відбір учасників експерименту. Види експериментів. Внутрішня та зовнішня валідність експерименту

Тема 18. Спостереження

Сутність та види спостереження. Створення інструментарію для спостережень. Способи кодування інформації. Історичні витоки включеного спостереження. Планування включеного спостереження. Вхідження в ситуацію спостереження. Ролі спостерігача. Процес аналізу та опису результатів.

Тема 19. Тестові процедури в соціології

Психологічні тести. Тест Куна-Маркпартленда. Метод незакінчених речень. Проектні ситуації. 5. Тести на виявлення особистих диспозицій. Методики виявлення неусвідомлюваних аспектів соціального дистанціювання. Психосемантика кольору в дослідженні картини соціального миру. Соціолінгвістика в соціологічному дослідженні.

Теми лабораторних робіт

Лабораторні роботи в рамках дисципліни не передбачені.

Самостійна робота

Курс передбачає виконання індивідуальних завдань в першому та другому семестрі та представлення їх на практичних заняттях у вигляді презентації за темами що вказано в завданнях для самостійної роботи. Основний зміст презентацій доповідається у вільній формі і студент отримує за неї оцінки, що додаються до загального рейтингу.

Крім того студент в другому семестрі виконує курсову роботу, метою якої є набуття навичок написання методологічного розділу програми для проведення самостійного конкретного соціологічного дослідження. У ході написання роботи студент повинний вирішити наступні задачі: навчитися самостійно відбирати літературу по темі; самостійно розробляти програму дослідження та розробляти інструментарій.

Література та навчальні матеріали

Основна література

1. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження. Київ: Наукова думка, 2006. 232 с.
2. Соціологія: організація емпіричного дослідження. Навч. посібн. / уклад. Балановський Я. М. – Умань: Візаві, 2019. – 471 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/10780/1/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%BA%20%282%29.pdf>
3. Як провести соціологічне дослідження: методичні рекомендації / Упоряд. та заг. ред. О.М.Балакіревої та О.О. Яременка. – К.: Державний ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 264 с.
4. Паніотто В., Харченко Н. Методи опитування: підручник. Київ: Києво- Могилянська академія, 2017. 342 с.
5. Сучасні методики контент-аналізу: навчальний посібник / За заг. ред. Костенко Н., Батаєвої К., Іванова В. Київ: Кондор, 2018. 256 с. URL chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.researchgate.net/profile/Ekaterina-Bataeva/publication/326736532_Sucasni_metodiki_kontent-analizu/links/5b61aa7ba6fdccf0b2056d27/Sucasni-metodiki-kontent-analizu.pdf
6. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження. Київ: Дух і Літера, 2015. 380 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bits_tream/handle/123456789/7700/Bogdan_SocResearch.pdf

7. Якісні дослідження в соціологічних практиках: навчальний посібник / За ред. Н. Костенко, Л. Скокової. Київ: Інститут соціології НАНУ, 2009 400 с. URL <https://i-soc.com.ua/assets/files/library/gsok.pdf>
8. Костенко Н. В., Іванов В. Ф. Досвід контент-аналізу: Моделі і практики: Монографія. – К.: Центр вільної преси, 2023. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Dosvid-kontent-analizu.-Modeli-ta-praktiki.pdf>

Додаткова література

9. Маковецький А. М. Надійність соціологічної інформації [Текст] : навч. посібник / А. М. Маковецький ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – 48 с.
10. Вербець В.В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження: Навчально-методичний посібник. – Березно. - 2008. – 231 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://eprints.oa.edu.ua/369/1/verbec.pdf>
11. Мазурик О. В., Єрескова Т. В., Никифоренко Н. О. Методологія та методи соціологічних досліджень: практикум. Донецьк: Східний видавничий дім, 2011. 232 с.
12. Вербець В.В. Методологія та методика соціологічних досліджень: Навчально-методичний посібник. – Друге вид. доп. і перероб. – Рівне: РДГУ: Інститут соціальних досліджень, 2006. – 167 с.
13. Комплексні вимірювальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності [Є. Головаха, С. Дембіцький, Н. Паніна та ін.]; за наук. ред. Є. Головахи та С. Дембіцького. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. – 405 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://i-soc.com.ua/assets/files/library/kompleksni-vimiryuvalni-instrumenti-v-sociologichnih-doslidzhennyah.pdf>
14. Гоманюк М.А. Інтерв'юер у масовому опитуванні. Кишеньковий навчально-методичний посібник. – Херсон : Гілея, 2013. – 84 с
15. Шостак І.В. Анкетування: методичні рекомендації щодо організації та проведення соціологічного дослідження. Острого, 2021. 40 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://eprints.oa.edu.ua/8593/1/Anketuwania_metodyczka.pdf
16. Berg B.L. Qualitative Research Methods for the Social Sciences. Boston: Allyn and Bacon, 2017 URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://law.gtu.ge/wp-content/uploads/2017/02/Berg-B.-Lune-H.-2012.-Qualitative-Research-Methods-for-the-Social-Sciences.pdf>
17. Creswell J.W. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Approaches, Fifth Edition. 2017 URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://spada.uns.ac.id/pluginfile.php/510378/mod_resource/content/1/creswell.pdf
- chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_609332/objava_105202/fajlovi/Creswell.pdf

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання: в четвертому семестрі у вигляді екзамену (40%), поточного оцінювання (20%) та індивідуальних завдань (40%).

Екзамен: письмове завдання (1 запитання з теорії та виконання практичного завдання в межах розробки методологічної частини програми соціологічного дослідження за запропонованою темою) та усна доповідь. (40%)

Поточне оцінювання: 2 контрольні роботи (по 10%) та індивідуальні завдання за 4 темами завдання (по 10% кожне).

в п'ятому семестрі у вигляді екзамену (20%), курсовій роботи (30%) та контрольних робіт за темами (50%)

Екзамен: письмове завдання (2 запитання з теорії) та усна доповідь (20%).

Поточне оцінювання: 5 контрольних робіт (по 10%) та курсова робота (30%)

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту. Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено

Дата погодження, підпис

Завідувач кафедри
Володимир МОРОЗ

30.06.2023

Дата погодження, підпис

Гарант ОП
Марина БІРЮКОВА

30.06.2023